

Advies armoede en hoger onderwijs

Vlaamse Onderwijsraad
Kunstlaan 6 bus 6
BE-1210 Brussel
T +32 2 219 42 99
F +32 2 219 81 18
www.vlor.be
info@vlor.be

Wijs beleid door overleg

Advies armoede en hoger onderwijs

1 Situering

Gelet op:

- het Europees jaar van de armoede (2010);
- het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014;
- de engagementverklaring hoger onderwijs Diversiteit als meerwaarde (31 mei 2005);

en overwegende dat:

- de diversiteit in de Vlaamse samenleving voortdurend toeneemt en een maatschappelijke uitdaging vormt. Het Vlaamse hoger onderwijs moet een afspiegeling zijn van de divers samengestelde maatschappij. Uitsluitingsmechanismen in het hoger onderwijs zijn sociaal onaanvaardbaar en bedreigen de sociale cohesie. Ieder die er intrinsiek de capaciteiten voor heeft, moet toegang krijgen tot het hoger onderwijs (en levenslang leren).
- de maatschappij in de toekomst steeds meer hoger opgeleiden nodig zal hebben omwille van de toenemende complexiteit, globalisering en de evolutie naar een kennismaatschappij;
- armoede in onze samenleving voortdurend toeneemt;
- armoede alle zogenaamde kansengroepen treft;
- studenten in armoede nauwelijks doorstromen naar het hoger onderwijs. Alle onderwijsniveaus hebben hierin hun verantwoordelijkheid. Dit advies gaat echter enkel in op de verantwoordelijkheden van het hoger onderwijs;
- het hoger onderwijs een goede opstap is om uit armoede te geraken: een diploma hoger onderwijs draagt bij aan de verbetering van de levensomstandigheden van diegene die het diploma behaalt. (Hoger) onderwijs bevordert ook de sociale participatie en draagt bij tot opwaartse sociale mobiliteit;
- een aangepaste behandeling noodzakelijk is om gelijke kansen te realiseren.

bracht de Vlor op 14 december 2010 op eigen initiatief de *Visietekst Armoede en het hoger onderwijs. Naar een verhoogde participatie van studenten in armoede in het hoger onderwijs* uit.¹ Deze visietekst ging sterk in op de achtergrond van armoede, de kenmerken en moeilijkheden van studeren voor mensen in armoede. In dit advies op eigen initiatief gaat de Vlor in op een aantal concrete actiepunten om de participatie van studenten in armoede aan het Vlaamse hoger onderwijs te verhogen. Visietekst en advies moeten samen gelezen worden. Participatie aan het hoger onderwijs moet hierbij gelezen worden als volwaardige participatie in het hoger onderwijs, met inbegrip van alle opleidingsonderdelen, stage, internationale uitwisseling en het studentenleven.

Dit advies werd voorbereid door de denkgroep Armoede en hoger onderwijs die ressorteert onder de commissie Diversiteit hoger onderwijs, beide voorgezeten door Peter De Keyser. De Raad Hoger Onderwijs besprak dit advies in zijn raadsvergadering van 11 oktober 2011. Hij keurde het eenparig goed in aanwezigheid van 20 stemgerechtigde leden.

¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Armoede en hoger onderwijs. Naar een verhoogde participatie van studenten in armoede in het hoger onderwijs](#), 14 december 2010.

2 Gehanteerde definitie van armoede

Het Vlaams Actieplan Armoede 2010-2014 hanteert volgende definitie van armoede:

Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt mensen in armoede van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Tussen het leven van mensen in armoede en mensen zonder armoede-ervaring bestaat er dus een moeilijk overbrugbare kloof, die zich manifesteert op verschillende vlakken: structurele participatie, vaardigheden, kennis, gevoel en krachten van de mensen.²

De raad staat achter deze definitie. Armoede wordt gekenmerkt door onvoldoende inkomsten. In werkelijkheid betekent armoede meer dan louter geldgebrek en heeft armoede betrekking op alle aspecten van het leven. Door de kwetsbaarheid van mensen in armoede liggen grondrechten en basisbehoeften zoals gezondheidszorg, werk, onderwijs en huisvesting dikwijls buiten hun bereik.³ De ene vorm kan een andere vorm van uitsluiting in de hand werken of versterken. Ze staan niet los van elkaar.

Armoede is multidimensioneel. Armoede gaat gepaard met talloze maatschappelijke problemen, zoals schooluitval, slechte gezondheid, opvoedingsproblemen, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, verslaving, overlast en criminaliteit. Werkloosheid, slechte huisvesting, relatiebreuken, een lage scholingsgraad, een laag inkomen en een grote schuldenlast, een gezinsleven onder grote druk, sociaal isolement en afhankelijkheid van sociale voorzieningen komen meestal samen voor en versterken elkaar in een ingewikkeld armoedekluwen. Bovendien bestaat ook zoiets als 'de binnenkant van armoede'. Armoede heeft immers ook een grote mentale dimensie. Jarenlange, generatieoverstijgende armoede heeft een invloed op het persoonlijk functioneren van mensen.

3 Aanbevelingen

Studenten in armoede moeten maximale kansen krijgen om in-, door- en uit te stromen in het hoger onderwijs. Het hoger onderwijs moet hierin zijn verantwoordelijkheid nemen. Hieronder lijst de raad per betrokken partner mogelijke verantwoordelijkheden op.

3.1 Verantwoordelijkheid van de overheid

3.1.1 Voldoende middelen

Als instellingen en studentenvoorzieningen studenten in armoede op een goede manier moeten opvangen en begeleiden, dan moeten zij hiervoor extra maatregelen treffen. Hiervoor moeten zij voldoende personeel en middelen ter beschikking hebben.

² Vranken, J., Geldof, D., Van Menxel, G. & J. Van Ouytsel, (red.). 2001. *Armoede en sociale uitsluiting*. Jaarboek 2001, Acco: Leuven/Leusden.

³ *De interfederale armoedebarmeter*. 2010. De interfederale armoedebarmeter is een federaal instrument om jaarlijks te meten hoe de armoede in ons land evolueert. Hierin is ook onderwijs een indicator.

3.1.2 Informeren en sensibiliseren

- Sensibilisering van instellingen, studenten en personeel rond de armoedeproblematiek;
- Oprichting van een instantie die potentiële studenten –veelal herintreders– afdoende, transparant en laagdrempelig informeert over en actief (instellings- en niveauoverschrijdend) begeleidt naar het hoger onderwijs (de mogelijkheden van instroom, de studiekeuze, de begeleiding en de uitstroom);
- Uitbouw van het hbo5, potentiële studenten informeren over de uit- en doorstroommogelijkheden en garantie van het civiel effect ervan;
- Betere bekendmaking van de flexibele studiemogelijkheden, de procedures voor EVC en EVK en nadenken over vereenvoudiging van de procedures en het beheersen van de kosten: dit zijn procedures die herintreders studieduurverkortung kunnen opleveren en dus ook een vermindering van de studiekost. Het is dus belangrijk dat deze procedures gekend, toegankelijk en niet te duur zijn.

3.1.3 Beheersen van studiekosten

- Optrekken van de grenzen voor het toekennen van studietoelagen zodat meer studenten een maximale studietoelage kunnen krijgen;
- Aanpassen van de bedragen van de studietoelagen aan de reële directe en indirecte studiekosten gebaseerd op een realistische vijfjaarlijkse studiekostenmeting, die decretaal bepaald is;
- Sociale correcties in rekening brengen bij het bepalen van studietoelagen die de studiekosten dekken;
- Werk maken van de automatische toekenning van de studietoelagen;
- Afschaffen van alle kosten voor EVC voor de student, mits een vergoeding van de kosten voor de instellingen;
- Studentenvoorzieningen ook voor hbo5-studenten toegankelijk maken.

3.1.4 Studentenstatuut verbeteren

- Betere bekendmaking van de mogelijkheden voor studenten met een uitkering en oplossen van knelpunten in dit specifieke beleid. Zo is er nood aan transparante en landelijke afspraken tussen het OCMW en de studentenvoorzieningen betreffende financiële ondersteuning;
- Werk maken van een coherent studentenstatuut,⁴ waarbij een aantal knelpunten –zeker voor kwetsbare jongeren en hun ouders of jongeren met een leefloon of een uitkering– worden opgelost. Afstemming en maatregelen dringen zich op in verschillende rechtsdomeinen: landelijke afstemming voor studenten met een leefloon, vroegere bekendmaking van de knelpuntberoepen, modernisering en actualisatie van het betaald educatief verlof, de kinderbijslagwetgeving, de studentenarbeid, etc.

⁴ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het sociaal statuut van de student](#), 10 maart 2009.

3.1.5 Mobiliteit voor alle studenten garanderen

- Ervoor zorgen dat openbaar vervoer betaalbaar is voor studenten. Ook herintreders moeten hiervan gebruik kunnen maken. Dit betekent dat studententarieven best niet leeftijdsafhankelijk worden gemaakt, maar rekening moeten houden met het aantal opgenomen studiepunten (minimaal 27);
- De doelstelling vooropstellen dat het aandeel studenten in armoede dat deelneemt aan internationale (uitwisselingen), representatief is voor het aandeel mensen in armoede in hele studentenpopulatie. De overheid moet hiervoor de nodige middelen voorzien, bijvoorbeeld door de Erasmusbeurzen voor de laagste inkomens te verhogen en alle beurzen voor buitenlandse studieverblijven te differentiëren naargelang het inkomen.

3.2 Verantwoordelijkheid van de hogeronderwijsinstellingen

3.2.1 Een doordacht diversiteitsbeleid

- Het sociaal beleid en diversiteitsbeleid concretiseren in niet-stigmatiserende acties;
- Een inclusief beleid voeren;
- Werken aan een goede integratie in hun omgeving;
- Een partner zijn voor regionale intermediaire organisaties;
- Mensen in armoede betrekken bij het diversiteitsbeleid van de instelling;
- Studenten in armoede in staat stellen om aan alle activiteiten georganiseerd door de instelling deel te nemen.

3.2.2 Een aangepast communicatiebeleid

- Een degelijk communicatiebeleid voeren met daarin aandacht voor de diverse studentenpopulatie en een degelijke, toegankelijke en begrijpelijke informatieverstrekking met betrekking tot mogelijkheden van instroom, begeleiding en financiële ondersteuning;
- Leren omgaan met de communicatiestijl gerelateerd aan een andere leefwereld, zowel van de ouders als van de studenten;
- Alle kandidaat-studenten adequaat en volledig informeren over alle aspecten van studeren: De informatie en de informatiedrager moeten toegankelijk zijn voor alle potentiële studenten en hun ouders.

3.2.3 Een vernieuwend pedagogisch beleid

- Samenwerking tussen de studenten structureel inbouwen;
- De competentie 'omgaan met armoede' als eindcompetentie integreren in een aantal opleidingen zoals de gezondheidszorg, lerarenopleiding en rechten. In de lerarenopleiding creëert dit extra kansen: leerkrachten die op de hoogte zijn van de armoedeproblematiek fungeren als deskundigen en kunnen zo leerlingen aanzetten om door te stromen naar het hoger onderwijs.
- Flexibilisering maximaal aanbieden voor kansengroepen en hierbij begeleiding voorzien;
- De mogelijkheden van flexibilisering transparant communiceren;
- Drempelverlagend overleg tussen studenten en docenten faciliteren;
- Werk maken van student tutoring.

3.2.4 Beheersen van studie- en leefkosten

- Transparant en correct communiceren over de verwachte studie- en leefkosten met studenten en ouders en deze op voorhand bekend maken, zodat de student en zijn ouders hierover een realistisch beeld hebben;
- Samenwerken met de lokale overheid om leefkosten te drukken;
- Faciliteiten voor het innen van de studiegelden toekennen (betaling van het correcte studiegeld, het mogelijk maken van de spreiding van de betaling);
- De studiekosten beheersen (ook de indirecte en niet-zichtbare) en hiervoor ook voortdurend aandacht hebben;
- De nodige logistieke ondersteuning bieden voor studenten in armoede, door bijvoorbeeld het lesmateriaal zoveel mogelijk kosteloos te verspreiden, uit te lenen - voor het hele academiejaar of de hele studietijd-, of aankoop met gespreide betaling toe te laten;
- Incassobureaus vermijden;
- Vast verwijzen naar de bestaande voorzieningen bij het aanrekenen van studiekosten op de factuur of in de communicatie. Bijvoorbeeld door volgende te vermelden: 'Bij vragen of problemen met de betaling kunt u contact opnemen met de sociale dienst'.

3.2.5 Voorzien van adequate begeleiding

Het is belangrijk dat instellingen aanspreek- en infopunten structureel ter beschikking stellen en hierbij continuïteit te garanderen door blijvend dezelfde personeelsleden in te zetten die die kennis hebben van de armoedeproblematiek (zogenaamde brugfiguren, bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting), die zorg besteden aan het opbouwen van vertrouwen en die op vaste momenten bereikbaar zijn. Daarnaast is het ook nodig dat een goede instroom- doorstroom en uitstroombegeleiding voorzien wordt.

- Instroombegeleiding:
 - Organisatie van een uitgebreid kennismakingsmoment;
 - Aanwezigheid van studentenvoorzieningen tijdens het inschrijvingsmoment zodat ze uitleg kunnen verschaffen over de dienstverlening (extra toelage, e.a.), het studiegeldtarief kunnen bepalen, de aanvraag van een studietoelage bij de Vlaamse overheid kunnen opstarten en eventueel een renteloos voorschot kunnen verlenen.
 - Voorzien van een gerichte instroombegeleiding met aandacht voor de armoedeproblematiek en de vooropleiding.
- Doorstroombegeleiding:
 - Aandacht voor de taalproblematiek van anderstaligen en doorverwijzen naar het adequate aanbod;
 - Oog hebben voor de armoedeproblematiek tijdens de begeleiding (zoals budgetbeheer en doorverwijzen naar studentenvoorzieningen of oog hebben voor de thuissituatie van de student).
- Uitstroombegeleiding en begeleiding naar de arbeidsmarkt, heroriënteringsbegeleiding.

3.2.6 Een doordacht taalbeleid

Het is belangrijk dat instellingen hoger onderwijs een taalbeleid voeren met daarbij aandacht voor deze specifieke doelgroep. Dit kan door bijvoorbeeld

- taalontwikkelen onderwijs te voorzien;
- het taalniveau van de instromende student te bepalen en hier gepaste maatregelen voor te voorzien;
- samen te werken met cvo's en Huizen van het Nederlands om de kennis van het Nederlands te optimaliseren;
- cursussen (academisch) Nederlands aan te bieden in samenwerking met universitaire en hogeschooltalencentra en garanderen dat deze betaalbaar zijn;
- voldoende betaalbare opleiding te voorzien wanneer het onderwijs wordt aangeboden in een andere taal dan het Nederlands;
- ondersteuning te voorzien wanneer de student wil participeren aan een internationaliseringsactiviteit en hiervoor de kennis van een vreemde taal vereist is;
- aandacht te hebben voor de haalbaarheid van het volgen van extra cursussen bij een reeds gevuld traject.

3.2.7 Een aangepast personeelsbeleid

Het is noodzakelijk dat instellingen hoger onderwijs het personeel (zowel het onderwijzend, administratief als ondersteunend personeel) leert om gepast met deze doelgroep om te gaan en rekening te houden met de armoedeproblematiek. Dit kan o.m. door

- personeelsleden voor deze problematiek te sensibiliseren;
- belang te hechten aan het inlevingsvermogen van het personeel in de individuele student met zijn achtergrond en verhaal;
- specifieke vorming voor het personeel te voorzien waardoor het beter om kan gaan met de armoedeproblematiek van studenten;
- docenten aan te zetten om hun verwachtingen t.a.v. de studenten duidelijk te communiceren.

3.2.8 Een doordacht internationaliseringsbeleid

- Erover waken dat studenten in armoede op een gelijke manier aan internationaliseringsactiviteiten kunnen deelnemen als andere studenten;
- Transparant communiceren over de mogelijkheden van een studieverblijf in het buitenland;
- De meerwaarde van een internationale studie-ervaring binnen de opleiding duidelijk maken;
- Zorgen voor een goede voorbereiding;
- Instellingsspecifieke beurzen voor een buitenlands studieverblijf naar het inkomen differentiëren.

3.3 Verantwoordelijkheid van studentenvoorzieningen

- Vanuit de specifieke opdracht van de studentenvoorzieningen deelnemen aan initiatieven rond het gelijke kansen- en diversiteitsbeleid van de instelling;
- Werken aan een communicatiebeleid (zowel extern als intern) om (potentiële) studenten te informeren over de mogelijkheden van begeleiding en bijstand;
- Samenwerken met referentiegroepen en het middenveld;

- Herkenbaar zijn binnen de instelling hoger onderwijs;
- Bescherming van de privacy garanderen;
- Regionaal en landelijk samenwerken om zo een efficiënte inzet van de middelen te garanderen.

3.4 Verantwoordelijkheid van de (mede)studenten

Op onderwijsgebied is het belangrijk dat studentenorganisaties, met ondersteuning van de instellingen hoger onderwijs,

- erover waken dat de adequate informatie binnen de opleiding toegankelijk is;
- een buddysysteem opzetten;
- studentenvertegenwoordigers bekendheid geven, zodat doelgroepstudenten de weg naar studentenvertegenwoordigers snel vinden;
- studentenvertegenwoordigers aanzetten om knelpunten (bijvoorbeeld met betrekking tot de studiekosten) aan te kaarten in de participatieorganen;
- systemen van samen studeren promoten en opzetten.

Op sociaal gebied, is het belangrijk dat studentenorganisaties, met de ondersteuning van de instellingen hoger onderwijs,

- inclusief werken;
- letten op het psychosociale welbevinden van de studenten die ze vertegenwoordigen;
- het belang inzien van sociale netwerken en acties opzetten om deze studenten de kans te geven hun netwerk te verruimen;
- activiteiten aan democratische prijzen aanbieden;
- sensibilisering en vorming inzake armoedeproblematiek voorzien en organiseren.